

‘Vosaltres, dones’: sant Vicent Ferrer i l’auditori femení dels sermons

[‘Vosaltres, dones’:
Saint Vicent Ferrer and the Female Audience of his Sermons]

CARME ARRONIS LLOPIS

Universitat d’Alacant

orcid.org/0000-0001-7635-0435 // arronis@ua.es

RESUM: Aquesta reflexió pretén subratllar l’afany amb què sant Vicent Ferrer predicava a les dones del seu auditori. Si bé els sermons del dominic reflecteixen el pensament misogin medieval sobre la concepció de la dona, sobre els seus costums i sobre els ideals que havien d’imitar, permeten alhora veure la seua presència constant en els diversos àmbits de la societat. Sant Vicent, mitjançant diferents recursos, fa que les dones siguin ben presents i visibles en cada prèdica: no hi ha, per al sant valencià, possibilitat de redreçament social que no comporte la implicació de les dones.

PARAULES CLAU: Sant Vicent Ferrer; misogínia; sermons; gènere; predicació

ABSTRACT: This reflection aims to underline the eagerness with which Saint Vincent Ferrer preached to the women of his audience. Although the Dominican’s sermons reflect medieval misogynist thinking about the conception of women, about their customs and about the ideals they should imitate, they at the same time allow their constant presence in the different spheres of society. Saint Vincent makes women well present and visible in each preaching through different devices: there is no possibility of social recovery for the Valencian saint that does not entail the involvement of women.

KEYWORDS: Saint Vincent Ferrer; misogyny; sermons; gender; preached

Recepció: 26/02/2019. Acceptació: 08/03/2019. Publicació: 05/04/2019

REVISTA VALENCIANA DE FILOLOGIA / III (2019) p. 13-32 / ISSN 0556-705X / DOI 10.28939/RVF.V3I0.57

La commemoració del sis-cents aniversari del traspàs de sant Vicent Ferrer (1419) resulta una ocasió idònia per reflexionar sobre diferents facetes dels lligams entre el sant predicador i el poble, i jo vull proposar una qüestió ben concreta: la de fixar-nos en la relació que el dominic establia amb la part femenina del seu auditori durant la seua predicació. Diversos estudis s'han ocupat d'analitzar el pensament de sant Vicent Ferrer sobre les dones i han repassat els principals arguments d'aquesta predicació;¹ menys atesa, però, ha sigut la manera amb què el dominic es dirigia a aquesta part de l'auditori, com articulava els retrets, consells, conhortos i ensenyaments que els hi adreçava. Òbviament, són qüestions íntimament relacionades, però aquest canvi d'enfocament ens possibilita veure altres matisos en la seua relació amb les filles d'Eva, ja que ens permet notar la preocupació que mostra per llur esmena moral.²

Segons es dedueix dels seus sermons,³ les dones devien ser una part important de l'auditori; s'hi dirigeix ben sovint, exhortant-les, criticant-les o donant-los exemples adients, i aquesta atenció contínua indica que, no sols no eren un sector marginal del públic en termes quantitatius, sinó que tampoc ho eren qualitativament. De les prèdiques de sant Vicent traspua una preocupació constant pel seu adoctrinament, qüestió que pot semblar menor, però si

// Aquest treball s'ha dut a terme amb el suport del projecte *La literatura hagiogràfica hispànica ante la Reforma protestante* (FI2017-86248-P) concedit pel Ministeri d'Economia, Indústria i Competitivitat.

1 Especialment aclaridors i complets em semblen els treballs de Tomàs Martínez (1991) i (2002). Més recents són els d'Alfonso Esponera (2018), Albert Toldrà (2018) i Pilar Valor Moncho (2018), cadascun dels quals analitza aspectes diferents relacionats amb el món femení de sant Vicent.

2 Esponera (2018: 353) subratlla també aquesta preocupació del dominic: «Per a sant Vicent Ferrer, el món femení tingué un lloc important en el desenvolupament de la seua missió, de l'anunci i la dilatació de la fe cristiana». Tanmateix, no compartisc plenament les conclusions que trau sobre la misericòrdia del sant per les dones desviades, ja que no pren en consideració algunes mesures de les que recomanava, com ara els càstigs exemplars com assotar prostitutes públicament (*vid.* S III 112).

3 Les consideracions que exposaré no han pretés ser exhaustives, però sí que es fonamenten en un bon grapat de sermons, com són els editats per Sanchis Guarner (Q I i Q II); els sis volums editats per Sanchis Sivera i Schib (SI, SII, SIII, SIV, SV, SVI) i el cicle castellà editat i analitzat per Càtedra (RAE). Reproduïsc els fragments respectant els criteris d'edició emprats en cada col·lecció.

considerem el pensament misogin medieval en què s'emmarca aquesta predicació, i la consideració d'ésser inferior que se li atribuïa, sorprén el tractament igualitari que sant Vicent els hi dispensa a l'hora de mostrar-los els camins de perfeccionament i les vies de salvació per arribar al Paradís. El paper —el *bon paper*— de la dona, resultava, doncs, indispensable en el redreçament moral del conjunt de la societat.

És ben sabut que la visió de la dona que es desprén dels sermons de sant Vicent Ferrer és la pròpia que es tenia en el discurs conceptual de l'edat mitjana, una consideració negativa que es fonamentava tant en els principis aristotèlics assumits en el pensament occidental, que la consideraven un mascle imperfecte, com en els arguments de la patristica, que al llarg de segles havien glossat els fets bíblics. La condició de la dona com a ésser inferior i, sobretot, dependent de l'home, es justificava amb arguments exegètics, pel fet que Eva havia sigut creada per fer de companya a Adam. A més, calia afegir-hi la càrrega negativa d'haver incitat el primer home a pecar, com a conseqüència de la seua debilitat innata i del seu poder persuasiu, tret que tant li agradava dramatitzar a sant Vicent:

[Eva a Adam] «¡Bé podeu dir que m'amau, e, per amor de mi, no'n voleu mengar hun bocí del fruyt!»; e ell, per ço que no fes desplaer a la muller, la qual amave molt, dix-[l]i: «Ara de ça, que en mal hora hi entrarà» (S II 142).

Qualsevol crítica, reprovació o advertència que es fera a les dones portava implícita aquestes consideracions, assumides tant en el pensament teològic medieval, com, en termes generals, en la societat del seu temps.⁴ Les asseveracions d'ambició moralitzant de Vicent Ferrer en relació amb el sexe femení, no eren cap excepció. Tanmateix, i ateses aquestes premisses, tampoc no trobe en les predicacions del dominic una animadversió particular per les filles d'Eva, o

4 Com conclou Martínez (2002: 128): «les dones sols en part eren conscients d'aquestes crítiques, ja que majoritàriament assumien el seu paper... o assumien circumstancialment el paper del sexe dominant».

si més no, una animadversió més escarnida que la que mostra per altres grups socials a l'hora de reprendre els seus vicis, com ara els preveres o els usurers, posem per cas.

1. Dones als sermons

Sabem que el públic dels sermons de sant Vicent Ferrer devia ser força heterogeni (Martínez 107-108), i, a més, que les dones hi eren, sobretot dones seglars: principalment casades, mares de família, però també vídues.⁵ Ho sabem pel contingut de la seua prèdica, però, sobretot, perquè sant Vicent les fa ben presents als seus sermons. Normalment, per referir-se al seu auditori, el dominic fa servir fórmules neutres (substantius genèrics, col·lectius i metonímics, etc.): «*Bona gent!* [...] *La persona* que en aquest món no's vol corregir» (S I 56), «Di, àngel, *aquesta creatura* ha feyts aquests peccats?» (S I 63), «*Bona gent!* [...] *Aquesta paraula* és hun bon consell donat a les *persones devotes*, e diu: “*Aquella persona* que's pensa estar en la gràcia de Déu [...]”» (S III 15); però, quan no és així, recorre a les fórmules dobles en masculí i femení, de manera que visibilitza les dones en la seua predicació: «Di tu, *hom o dona*: has feta deguna bona obra huy? [...] Fes tu axí, peccador, *hom o dona*, com feu aquest» (S I 60, 62); «¿E no·u sentiú vosaltres, quan vos diu *hom o dona*: “E tants anys ha que estàs en mala vida. E per què no·t tornes a Déu?”» (S I 64); «Donchs, la primera cosa que vol Déu del *hom* e de la *dona*, és del cor amor supernatural» (S I 113); «O, *traïdor!* O, *traïdora!* Tu me has fet tal desplaer, e tal e tal» (S III 242); «Ara yo he cerquat en quantes maneres Déus appelle molts *hòmens e dones* a la vida eternal» (S II 70); «Axí o fa lo dyable, que ha senyoria sobre religiosos, preveres, sobre *hòmens e dones*» (S III 273); «quant algun *hom o*

5 Ja Martínez (2002: 138) va notar els pocs missatges que sant Vicent adreça a les religioses, silenci que tal volta puga explicar-se perquè no devien trobar-se entre els assistents habituals a les predicacions. Només excepcionalment es dirigia a comunitats de religioses; comptem amb alguns testimonis, com ara els sermons predicats a les dominiques de clausura d'Estabayer-Li-Lac, analitzats per Esponera (2007).

dona, per haver sanitat o per trobar cosa perduda, va a adevins» (S III 214), etc.

L'enumeració d'exemples podria ser llarguíssima. El grapat de mostres esmentades adés responen a una funció fàtica o conativa del discurs, per connectar amb l'auditori i persuadir-lo, i per tant, podríem justificar-les fàcilment per la intenció de la prèdica. En altres casos, les duplicacions són necessàries per exemplificar millor els ensenyaments adequant-los a cada sexe o per denunciar els vicis masculins o femenins:

per tal com ha ubert la porta a *hòmens e dones*, als sants antichs e als que·y volen entrar [...] e *sent Pere està ascí per los hòmens, e sent Miquel per les dones*, e reben-los abraçant e besant ab aquella alegria (S I 54).

Si lo preycador diu a hun de vosaltres: «E vós, sènyer: ¿e per què no viviu humilment?». «Com?». «Que no jureu de Déu, ni furteu, etc., e que de-
juneu algun dia, etc.». «O, sènyer, yo só jove; si dejunava, guastar m'ia; de-
junaré quan sia vell». E si deyu a una dona pomposa: «¿E per què no
anau humilment, lexant aquexes vanitats e superfluïtats?». «Hee, senyor,
yo só jove, e cové que·m dó bon temps; mas quan seré vella, yo ho lexaré
tot e iré a la església». E entretant ve la mort, e via a infern. (S II 74).

Molts speren fer gran festa, que speren parents o padrins de llunyes terres
que no poden venir axí tost [...] E per açò tu, *pare malaït*, e tu, *mare ma-
laïta que l'has parit ab tanta dolor*, per la tua vanitat vet que ni has fill en
terra ni e·l cel, que és pigor (S V 106).

Però els desdoblaments genèrics hi són al llarg de totes les argumenta-
cions, també quan no responen a cap d'aquestes funcions comunicatives: «Tal
hom ha feyt açò, e tal *dona* açò» (S I 249); «Si voleu *fills ne filles*, demanats-ne
a Déu. No anar a fetillers» (S IV 38); «Si tu, *home o dona*, estàs ab senyor
que és mal cristià, que jure e renegue de Déu e a *sants e a santes*, e jugador de
daus, no·l servesques, que contrari és a Déu»; «Senyor, tu nos has dat aquesta
penitència per peccats de nostres *pares e mares*» (S V 10); «Sapiau que axí com
vosaltres, de matrimoni, engendrau *fills e filles* de vostre bon matrimoni, axí fa

Déus estant al cel» (S I 69); «De sanch: açò són matadors de *hòmens o dones*» (S I 24); «Si hun *hom o dona* és dins una casa e se creme tota, però la porta és uberta per on pot exir, mas estan a la porta tres leons per agafar-la, què farà?» (S III 53);

E los *fills e les filles* de la persona demanen a Jesuchrist que·ls hi leix davallar, dient: «Senyor vós aveu manat que els fills deuen honrar pare e mare». [...] e l'ànima ja·ls sent, e quan hix del cors a tots los coneix: «¡Oo, seng Miquel, Gabriel, Raphael!» «¡Oo, *mon fill Peret, ma filleta Catarineta!*» (S I 50)

Notem, per tant, en el discurs de sant Vicent, la tendència a representar la diversitat de gènere —tant de l'auditori destinatari, com de l'imaginari col·lectiu—, a apel·lar als homes i a les dones explícitament, i a marcar les diferències entre l'un i l'altre sexe pel que fa als pecats, als vicis i a les possibles vies de redreçament, que no sempre eren coincidents. Per a sant Vicent, la reforma moral de la societat havia de ser completa, havia d'implicar tots dos sexes, i, per tant, tots dos són ben visibles al seu discurs.

Les dones, però, eren considerades pel dominic com gairebé un col·lectiu únic i homogeni, sense diferenciacions per estaments socials o professions, com s'esdevé amb els mascles.⁶ Són classificades en funció de la seua relació amb l'home, com a casades, vídues, o filles; o bé com a concubines o prostitutes.⁷ Aquests seran els grups als qui dirigirà la seua paraula, i als quals mostrarà l'exemple de virtut de la Mare de Déu (i d'altres santes verges), o el de penediment de la Magdalena, els dos ideals femenins que proposava la moral cristiana medieval:⁸

6 Toldrà (2018: 385) al·ludeix a la *síndrome de la barrufeta* per explicar aquest particular.

7 Per raons d'espai, m'hi referiré especialment a les primeres, esposes, mares i vídues; vegeu una anàlisi de la visió de mestre Ferrer en relació amb la prostitució en Valor Moncho (2018).

8 Com recorda Marina Warner (1991: 307): «Juntas, la Virgen y la Magdalena, forman un díptico de la idea patriarcal cristiana sobre la mujer. No hay lugar en la arquitectura conceptual de la sociedad cristiana para una mujer soltera que no sea virgen o puta. [...] La Iglesia venera dos ideales de lo femenino: la castidad consagrada en la Virgen María y la sexualidad regenerada en la Magdalena».

E guardau que en aquests dos camins de innocència e de penitència condigna, Déus ha posades dues fembres en caper, per tal que nosaltres seguescam aquelles per exemple. Al camí de la innocència posa la verge Maria, e los purs innocents seguexen-la [...]. Al camí de condigna penitència posa per exemple santa Maria Magdalena, per tal que nosaltres seguescam a ella (S II 189).

2. Vicis femenins i algunes virtuts

La crítica del dominic valencià als vicis i pecats de les dones és un dels aspectes més coneguts de la seua predicació: cèlebres són els contundents retrets per l'ús de la cosmètica, la parleria, la vanitat o la luxúria. En referir-me ara a la qüestió, no pretenc tornar a analitzar-la de bell nou, només fer algunes matisacions sobre aquestes crítiques freqüents, i posar-les en relació amb d'altres comentaris més benèvols —i tal volta, menys notats—, que despunten en el seu discurs sobre les dones.

Sabem que un dels pecats més atacats per sant Vicent és el de la luxúria;⁹ el considerava un mal profundament arrelat en la societat, un símptoma de l'estat de decadència del món i, en conseqüència, un senyal de la imminent arribada de l'Anticrist:

Ja huy no s'i té ley; tot ho volen tastar, hoc mores e juhyes, bèsties, hòmens ab hòmens; no·y ha terme, en tant que ja és complida la prophesia de David [...] Hoc, ja los infants petits no saben jugar a alre, e fan axí: «Tu seràs lo compare, e tu la comare», e ella fa's prenyada (pose's uhun capçalet davall la falda): «O, yo só prenyada» (S I 224).

La dona, evidentment, és còmplice d'aquesta situació pecaminosa, i mestre Vicent serà especialment crític amb les fadrines, que jauen amb homes per

9 Vegeu una anàlisi detinguda del pensament de sant Vicent sobre la luxúria en Toldrà (2018).

delit: «dien alguns que·l hom que no ha muller, e la dona que no ha marit, que són solts, e si usen abduys, quin peccat fan?» (S II 184); en ocasions, fins i tot, rebent-hi diners, actitud encara més condemnable: «e pus que yo la pach bé e a ella plau e a mi plau» (S V 215):

La dona dirà al prevere: «Yo só pobra e faré vostres plaers, si·m donau de vòstron argent»; e quan lo haurà desfet, metrà-li escusa, que son marit o ha sentit, e·l mesquí de prevere no haurà dona ne argent. E vós, na bona dona, per bé que siau pobra, fet com la verge Maria, que ere pobra, mas no·s donà a hom degú, mas vivie de ses mans (S III 197).

Però si parem atenció al conjunt del seus sermons, el pecat de la luxúria és un pecat eminentment masculí,¹⁰ i és als homes —especialment als preveres—, a qui adreça amb més freqüència i virulència aquests retrets, recomanant-los evitar qualsevol tipus de contacte amb les dones, fins i tot amb les familiars:¹¹

Tu, prevere, si has qualche dona o infanta verge, e ella te escandalize (e com?, que ja comences a guardar-la) [...] què deus fer? Tu, prevere, talla-la, lança-la de casa; car més te val fer les coses de casa, aparellar de menjar ab hun fadrinet, etc. e que vajes a paraís, que no haver serventa (S II 90).

[...] quan lo prevere està ociosament aquí [a la plaça]; de què se deu molt guardar lo prevere, que quan ha dit missa, no deu anar a estar aquí, que mirant dones vendrà en ocasió. Si vénen de llavar: «O! Com té lo peu blanch», etc. (S III 110).

10 El mateix conclou Martínez (2002: 137): «L'home, com a membre diferenciat de l'espècie, generalment sols és criticat per la luxúria».

11 Pensant en els religiosos, al·lega un grapat de remeis posats en pràctica ni més ni menys que pels sants pares de l'Església quan es van veure temptats, com ara sant Pau, sant Benet, sant Bernat, sant Francesc, sant Doménec (*vid.* (S III 243-245), sant Antoni (S V 24) o sant Agustí (S III 155)).

E axí vós, en prevere, guardau-vos de familiaritats, encara que sien parentes. No està bé la estopa prop lo foch; ja és estat que hum prevere hagué què fer ab sa mare (S III 18).

Però la identificació del pecat de la luxúria amb el sexe masculí queda manifesta en enunciats com els que indique tot seguit. Si bé el predicador exemplifica els pecats capitals fent servir substantius genèrics per a referir el subjecte que peca, atés que, en principi, són pecats que afecten tot l'auditori que l'escolta, quan posa exemples sobre la luxúria, no pot evitar reproduir el pensament masculí: «Totes les *persones* luxurioses que no pensen sinó en luxúria, com enganaran les fembres, en aquest perchè jahen malalts» (S V 1); «Si la *persona* és luxuriosa, està pensan ara: “Com poré haver tal dona?”» (S II 185); «*Buena gente*, catad que la boca non es sinon fumero del corazón [...] nunca fabla synon palabras luxuriosas e sienpre fabla de fermosas mugieres» (RAE 421).

En canvi, s'esdevé tot just el contrari quan sant Vicent vol atacar la supèrbia i la vanitat. Per al frare dominic, aquests pecats semblen ser gairebé inherents al sexe femení:¹²

Supèrbia [...] que vol dir quan la *persona* pense: «Oo, yo vull anar a missa, e quan passaré per la carrera, guardar m'an los hòmens», e per ço apparele's bé, e affayte's, e volen ésser guardades tals persones, e diran: «Que só bella!» (S I 222).

Aquesta actitud superba podia, a més, incitar la luxúria dels homes per la sola contemplació, per la qual cosa les dones havien d'evitar que aquells les desitjaren. No havien d'abillar-se ni embellir-se, sobretot si no ho feien pensant en els marits: «si una dona, per complaure a son marit, se orne, mas no massa, pecque venialment, mas si-s arreave per ço que la cobejasen les gens e ls hòmens, serie peccat mortal» (S II 68); el dominic, però, es mostrava ben escèptic de que la causa veritable poguera ser aquesta, i així ho declarava:

12 Encara que després de les dones, també els cavallers són un altre col·lectiu afectat d'aquest mal.

[...] vosotras non curades synon de afeytarvos e apostarvos vanamente. Mas algunas ay que se escusan, diziendo que lo fazen por sus maridos. E esto es muy grand mentira. E proévoló por muchas razones: la primera, que nunca la mugier pone el blanquete nin el bermelleté synon quando ha de salyr fuera de casa: pues paresçe que non lo faze por el marido. Mas en sus casas tienen atapados los pechos con una aterradilla gorda; e quando han de salyr fuera ponen una aterradilla más delgada que tela de çedaço. Así que paresçe que non lo fazen por el marido. E más, que el marido bien sabe si su mugier es blanca o negra o si es tinnosa o lagañosa o non. ¿Pues por qué quando ha de salyr de casa pone el blanquete e el vermelleté e los cabellos agenos e el alcohol en los ojos? Pues paresçe que non lo faze por su marido (RAE 374).

Malgrat les reprovacions constants que sant Vicent fa a les dones per l'ús de cosmètica o per les maneres de vestir-se i pentinar-se,¹³ el problema rau en la vanitat que les mou, més que en els fets per se: «[...] si los affaytaments e ornamentals són sens vanitat, podets ben combregar» (S V 253). A més, calia considerar que la supèrbia solia venir acompanyada de l'enveja, cosa que feia que esdevinguera molt més perillosa, perquè podia comportar no només la ruïna moral pròpia, sinó també la del marit,¹⁴ que es veuria induït a una vida d'immoralitat per tal de complaure-la:

Veus que ara, en la festa de senta Maria d'agost, que ve ara, si la dona vol una roba, tots dies a matí e vespre al mesquí de marit: «Sènyer, una gonella per a mi; N'Aytal ne ha fetes dues a sa muller, e yo no-n he haüd encara, e yo he portat tan bon exovar com aquella»; «rum, rum», no-l

13 Com recorda Martínez (2002: 132): «sant Vicent demanava insistentment a les dones naturalitat, humilitat i decòrum en llur aspecte extern», i és especialment insistent en la crítica als pentinats a la francesa, a manera de banyes, moda arrelada en els temps de Violant de Bar. Cèlebres són els retrets sobre aquest particular: «Aprés, de les dones: quan pensa una dona: “O, Déu me ha feta dona, e yo me só feta cabra o vaqua, ab aquells corns, e plena de vent e de pompa» (S I 72-73); «Aprés, vosaltres, mes filles, que Déus vos ha fetes dones, e elles fan-se cabres, vaques! Vaques amb aquells corns!» (S I 282).

14 De fet, sant Vicent no dubta a modificar la cita bíblica per afirmar: «quan volch crear [Déu] la dona, què dix? “*Faciamus ei adiutorium*”. Mas ara bé podem dir “*destructorem*”» (S II 42).

lexarà dormir. Diu lo marit: «¡O, si no tenim diners!». «Hajau-ne». Tant, tant, que haurà a fer mal barat, per complaure a la muller (S II 42).

Dius tu, «¿la persona que pren muller, no's pot ben salvar?» Sí, bé, mas ab gran dificultat. E com? Veus que huy hun hom pren muller ab mil florins, e ella atretants; ans que'l pa de les noces no serà menjat, los mil florins ja seran guastats, que tantes robes haurà a fer e de tantes maneres, e de tants ornaments, ja-us o he dit dessús. E après, de què viurà lo marit? Yo t'o diré: si és advocat, que dón males sentències per haver diners; si és mercader, que face usures, etc. [...] (S II 85).

E por esto, mis fijas, [...] dexat las vanidades. [...] Dize sant Paulo: «Bien me plaze a mí que las mugieres quando se ornaren que vayan con medida». Esto es a saber, que si es mugier de cavallero que vaya según su estado e condición; e si es mugier de çudadano, esso mismo; e assí de las otras. Ca cada una deve pensar en su corazón diziendo: «Veamos en qué estado me puede mantener mi marido, ganándolo de buen justo, non logreando nin faziendo otros malos baratos ni tráfigos» (RAE 374).

Com es dedueix dels exemples referits, la supèrbia i la vanitat femenina, moguda en ocasions per l'enveja, sumada a la insistència de les dones per copsar el seu objectiu, esdevé un mal ben perillós per a l'home i per a la societat en general, que acabarà sent-ne víctima. Tanmateix, aquesta contumàcia de les dones, dirigida cap a una bona causa, podia comportar conseqüències beneficioses. Segons explica mestre Vicent, la conversió de sant Agustí es degué tot just a la persistència de sa mare, que reiteradament el pregà perquè assistira als sermons de sant Ambròs, amb què finalment es convertí:

Com, doncs, fo convertit? A martellades, per les preïcacions e paraules de sa mare. [...] havie nom Mònica, e ere christiana ans que ell, e ella pregave'l que anàs a hoir lo sermó de sent Ambròs, e finalment tant li dix, que ell hi anà. [...] e finalment, ab les preïcacions de sent Ambròs e pregàries e llàgrimes de sa mare, ell reebé la fe christiana (S III 153).

Encara que en comptades ocasions, sant Vicent també recorda algunes virtuts pròpies de la dona. Assumeix la consideració típicament medieval que les presenta com més piadoses i misericordioses que l'home, virtuts que fa servir per exemplificar l'amor de Crist: «car axí com la dona és piadosa e misericordiosa més que·l hom, axí Jesuchrist és piadós al humanal linatge, a les persones que volen fer llur voluntat» (S II 97). També aquesta bonesa de la dona, especialment en el seu rol com a mare, la fa servir com a metàfora per representar com Déu acull els infants al seu traspàs:

Si mor axí aquesta tal criatura en aquella innocència baptismal, mor ab Déu graciosament. Sabeu com? A vegades alguna dona que tindrà hun infant petit, e aquell vol dormir, ¿no diu la mare: «Vine, mon fill en la mia falda e dorm», e ell se adorm allí? Sus axí fa Déus als infants petits (S I 68).

Aquestes imatges, en què sant Vicent usa com a referent l'amor o la misericòrdia de la dona per representar Déu, no podrien donar-se si el domini tinguera d'elles una opinió exclusivament negativa. I a més, són lloances derivades de la condició intrínsecament femenina, i no com les referides per aproximació a les qualitats virils, com sovint s'esdevé amb les que atorga a les santes. És aquesta mateixa bondat de sentiments la que es tradueix en preocupació i dolor per les malalties o les morts dels fills, i per això sant Vicent sovint les conhorta amb explicacions senzilles per fer-los més suportable el dolor:

E per ço, *dones de matrimoni*, quan se mor hun infant petit bategat, no·l vullau plorar, que gran folia és. E veus ací la rahó: si lo rey passave huy per aquesta vila, e vehya en la plaça molts infans e infantes, e entre tots n'í vehie hu joliet, ab los cabells rossos, e deye: «Ara yo vull que aquell infant vaja en la mia cort, e yo fer lo he gran home, compte o cavaller», di tu, hom o dona, ¿hauries-ne desplaer? No, ans no·t pories estar de ballar, mas a la departença hauries una poqua de tristor e ploraries una llàgrima o dues. «Ara, mon fill, a vós bé·us irà, mas membre·us de nosaltres que romanim en esta pobrea». E après, si la regina axí mateix vehya una in-

fanta jolia, etc. Sus axí deuríeu fer vosaltres, mas no haveu la fe tan ferma com deuríeu; que quan se mor i infant o molts, què vol dir? Que lo rey de glòria passe per aquesta vila, e-l se pren. [...] E tu, malastruch o malas-truga, què fas? Plores: «Haay, que mon fill Periconet és mort!» Bé podeu plorar vii o viii làgrimes, per natural departiment, quan lo prevere se'n vol portar lo cosset, besar-lo, e dir: «Mon fill, pregat per mi» (S I 69-70).¹⁵

3. Consells, ensenyaments i doctrina

Hem vist adés que, en la prèdica de sant Vicent, també hi ha espai per al conhort de les dones, de les mares, en particular. Tanmateix, en termes quantitatius, la major part de les indicacions que adreça a les dones tenen a veure amb consells sobre com ordenar la seua vida d'acord amb els preceptes morals que predica. Com ja he dit més amunt, i tal com es comprova a través dels exemples exposats, la tipologia de dona a què es refereix sant Vicent és principalment a seglars, majoritàriament casades i mares de família, i, amb menor freqüència, també a vídues i fadrines. Podríem resumir a grans trets que, la principal recomanació del dominic a les dones, és que romanguen verges i, si no poden aconseguir-ho, que facen una vida ordenada dins del matrimoni. El primer precepte que han de seguir, seria en qualsevol cas el de servir Déu, i, en segon, el d'obeir el marit, a qui estan subjugades: «Lo regiment dels conjugats és que la muller porto reverència al marit e l'obeesque, segons Déu, e no res contra Déu, morir abans, que màrtir serà» (S V 42); «Ací ha secret: [...] car si lo marit demane alguna cosa a la muller, que sie contra Déu o contra natura, o que-l marit li manàs que matàs algú o que fes furt o adulteri per guanyar, o semblants coses, no deu obeir la muller al marit. Més li val morir, car morint axí, màrtir serà davant Déu ab santa Caterina» (S V 11).

15 Observem que, tot i que sant Vicent s'adreça en primer lloc, i de manera preferent, a les mares, a les «dones de matrimoni», tornem a veure com els desdoblaments del gènere són constants, fins i tot en la imatge que recrea, que, en la pràctica, repeteix dues vegades: primer amb el cas d'un xiquet acollit per un rei, i després, en el cas d'una xiqueta arreplegada per una reina.

Malgrat aquesta submissió, sant Vicent, com altres moralistes coetanis,¹⁶ considerava que l'home havia de tractar adequadament la muller, amb amor i respecte: «E ta muller, amar-la bé, encara que sie bruna, blanca o negre, etc. mas no massa» (S I 156);

Diu sent Pau que tu, hom, tractes ta muller honorablement, e no axí com a bèstia, «*et thorus immaculatus*», ço és, que «*ad inuicem*» se serven lealtat, e no rompen la de del matrimoni, que·l marit no·s mescle ab altra dona, ni la dona ab altre hom (S II 18).

Seguint aquesta línia, el dominic dóna alguns consells a tots dos cònjuges per mantenir un matrimoni ben avingut, que van des de costums quotidians com ara parlar-se delicadament, evitar el maltractament físic —a la dona—, fer les paus abans de dormir... a recordar-los que el principi del sagrament del matrimoni resideix en respectar la lleialtat i la fidelitat entre tots dos contraents: «lo marit, si vol corregir sa muller, tot dolçament: “Muller, tal cosa no·m plau”, e ab rahó, e, si no, llavors marti bastó se metrà per casa» (S I 222); «la segona cosa que·s requir en lo matrimoni és pacífica conversació, la muller amant e honrant son marit, e lo marit amant a ella» (S V 11); «matrimoni [...] és ferm quan se serve lealtat entre marit e muller, e après, si han fills e filles, que·ls nodresquen en doctrina e saviesa» (S II 28);

E per ço, bona gent, si us aïrau entre dia, al vespre vaje fora la ira, majorment entre marit e muller, que són una carn e hun spirit; per ço, que la hu vol, e l'altre o deu voler, ab què no·y haje res que sie contra Déu (S I 223).

Aprés, *adulteris*, açò és, hom o dona que lexe sa companyia per altra persona, e açò és adulteri, e lo matrimoni és sagrament, per ço com represente la encarnació [...] e la persona de matrimoni, quan lexe sa companyia

16 També Francesc Eiximenis recomanava, tant al *Libre de les dones*, com al *Dotzé del cristià* que el marit tractara la dona «graciosament i amigable», especialment en públic, i recordava que havia de procurar donar-li «solaç» (Renedo 2003: 13).

per altra, jatsesia que no·u diga de paraula, mas de obra, e mostra que és encara pus fort [...] açò és a persones que trenquen sagrament: açò és major peccat que matar hòmens.

Per al dominic, tots dos membres, cadascun en el rol que li pertoca, són imprescindibles per construir un bon matrimoni, i posa l'exemple de la unió entre santa Anna i sant Joaquim:¹⁷

Oo, beneyt és lo matrimoni de marit e muller que són devots. Que quan lo marit és devot e la muller rabiosa, axí com n'i ha moltes malastrugues de vosaltres, farà-li perdre aquella devoció. E per lo contrari lo marit, jugador, etc. Mas quan abduy són devots, oo, beneyta és la casa de aquells (S III 249).

A les dones vídues també els dedicarà atenció. Aquestes es presenten a ulls de sant Vicent com un col·lectiu vulnerable, ja que no tenen un home que les protegisca i les defense: «Quan tu, avariciós, fas logre e usures a vídues, a pubilles, etc. (S V 247)»; «com ara tu, vídua, que no has qui·t face los teus negocis, e tu has hun procurador qui·t procure e·t sosté» (S II 90). Els recomana una vida de castedat i privacions, atés que, com insinua el predicador, cap marit pertorbarà aquest suposat estat de perfecció; si no poden, però, vèncer el desig de la luxúria, els recomanarà que tornen a contraure matrimoni:

Lo regiment de les vídues és que hajan fidúcia en Déu, perquè no han marit. *Secundo*, que facen afflictions, portant cilici, dejunant, car no han qui les reprengue. 3º, que diguen oracions contínues (S V 42).

En les viudes appar açò quan són castes e vencen luxúria, afflictionant lo cors portant cilici, dejunant, etc. Per què ha n'i algunes que·s valdrie

17 Interessants són també els dos exemples amb què descriu el model de bon marit i el de bona muller, que per raons d'espai no reproduïsc (S II 119-120): per una banda, un «bon hom» amaga l'estat d'embriaguesa de la seua esposa durant vint-i-cinc anys, i evita així que aquesta poguera ser difamada. La bona dona, en canvi, no retrau l'halitosi del seu marit perquè no coneix cap altre home, i pensa que tots puden de la mateixa manera.

més que's casassen que estar axí, que semble que sien castes, e elles fan lo contrari, e poden fer abstinències, pus no han marits que les empache (S V 92).

[...] que una crueltat que han les persones que no han misericòrdia dels pobres, axí com són los llogrers, que si ve la viuda pobre que li preste diners, dirà: «Jo bé-l vos prestaré [...]» quan saben que no haurà deffensió, llavors l-i daran. [...] Mas una dona serà viuda e pensarà: «Jo no puch viure axí», e pendrà marit. Quan faran noces, aquí vendran a la casa e a la missa ab corns. Oo, quina crueltat! La santa Scriptura no reprove hun matrimoni, ne dos, ne-l tercer, que en franch arbitre està de la dona de pendre hun marit, e, mort aquell, prendre'n altre e altre; e axí matex de l'hom. Açò no-u reprove nostre Senyor. [...] (S III 223).

A les dones, en general, i en especial, a les fadrines, sant Vicent també els dispensarà alguns consells. Malgrat l'aparent diversitat de les recomanacions que els hi adreça, totes tenen com a rerefons la idea d'allunyar-se dels homes, negant-los fins i tot el salut si portara segones intencions:

Exemple per a les dones. Si algun hom saluda en la manera usitada, responets-li; mas, si en manera inusitada, torbar-se deu, e no deu respondre (Q I 173).

[...] vosaltres, dones, que no vullau guardar ne besar los hòmens, mas guardau-vos d'ells, encara que sie vostre germà; quan ve a vostra casa, prenet-li la mà hun poch, solament los dits teses, que per besar molts de mals se'n han seguits (S II 191).

Ací han exemple les donzelles e altres dones. Si algú vos salude per la manera acostumada, no us en cal torbar. Mas si per manera no acostumada vos saluden, algun foll, no respondre, sinó responent: «Anat a la mala ventura»; car aquella salutació, ço és, quan se diu: «Flor de paradís, vos sou la mia vida», etc., pigor és a l'ànima, que si-t deye: «Yo vos vull degollar» (S V 226).

Ací havets doctrina de la verge Maria, que majorment dones no vagen a romiatges, que, quan anaren a Roma l'altre any, moltes dones hi anaren proufembres que tornaren putanes. Vejats què m'esdevench a mi. Yo me esdevenguí en hun hostal, e la hostalera dix: «O, bé havets feyt quan no vingués anit, que de fet hi arribaren més de cent persones, entre religiosos e capellans, e hòmens e dones». E yo dix-li, «E on dormiren, tanta gent?» Dix la ostalera: «En aquella pal·liça, tots de rebolta». «E sens lum?» «Hoc». Déus me guard de tal romiatge! Mes filles, guardau-vos-hen! La verge Maria bé n'usave, quan fahie son romiatge, mas en la sua cambra, e axí ho devets fer vosaltres. (S III 79)

Pel que hem vist fins ací, sant Vicent dicta força lliçons per regular la conducta de l'auditori femení, però no seran les úniques que els procura. Creu igualment important la necessitat de proporcionar-los exemples femenins, que representen models fàcilment imitables. Així ho afirma quan, per exemple, glossa la festivitat d'alguna santa, ressaltant-ne les virtuts: «Mes filles, què-us par de aquesta infanta?» (S II 178). Per al dominic, les dones necessiten models de virtut que els puguen fer d'espill, i no dubta a posar en boca de Jesucrist aquesta idea, quan s'adreça a les *maries* el dia de l'Ascensió:

E les altres dones dixeren: «Hee, senyor! E nosaltres vajam-nos-ne ab vós». Dix Jesuchrist: «No encara, que bo serà que romangau en lo món, per tal no solament los hòmens se convertesquen a la fe christiana per exemple, mas encara les dones» (S I 33).

Al parer del dominic, home i dona, encara que estiguen afectats pel mateix pecat, necessiten referents diferents, adients a cada cas, per tal de trobar la via de perfeccionament més escaient:

Axí com aquell qui diu: «O, tan ben vestit va aquell, ¿e yo no só fill de rich hom, que puch anar axí com aquell?». Açò és temptació. Ara, com ne escaparàs? Met la una orella sobre Jesuchrist. Pensa que ere pobre [...] Axí matex de vosaltres, mes filles, quan vos diu lo dimoni axí: «¿E per

què tu no és senyora de ton marit, axí com tal e tal que ja s'és vestida de tal drap, e tu no?». Havet ací lo dimoni. Voleu-ne escapar? Posa't la una orella en la pedra, ço és en la verge Maria, que ere de gran linatge e tenie per spos a Joseph, fuster pobre. E si bé s'ere pobre e vell, donave-li gran honor, e no volie sinó hun mantellet quan anave a missa (S III 57).

Però les instruccions de mestre Vicent excedeixen les normes per regular la conducta moral del seu auditori. També té cura d'ensenyar-los els preceptes bàsics del cristià, com ara com senyar-se adequadament, o, fins i tot, com pro-nunciar, en cas de necessitat extrema, la fórmula per batejar un infant:

Quan vosaltres, mes filles, bategau la criatura que està en perill —si·y ha hòmens ja val més— la dona deu pendre l'aygua e la forma dessús dita: «Jo te bateix, etc.». No vullau dir: «Jo te bateyg en nom de Déu e de santa Maria»; si voleu dir «amen», no·y és necessari, mas diu-se *de bene esse*. [...] Car legim que una vegada ere hun gran mestre en teologia, e hun dia preycà molt bé, e quan hac preycat, vench-li una vella e pregà'l que li prestàs la mà, e besà-la-li e dix-li: «O, beneyt sia aquell dia que yo vos bategí!» Aquest pensà tantost si l'havie bategat e demanà-li com havie dites les paraules. Dix aquesta: «Yo·t bateig en nom de nostre Senyor e de la santa Trinitat e de la verge Maria e de mossènyer sent Nicolau». «Oo!» dix aquest, «no só betegat!». Ell se fa bategar una altra vegada. Avisau-vos, mes filles, que si havets a bategar en perill, que·l babtisme sie de «*or*» e de «*dan*»; no mudar-hi res (S III 211).¹⁸

Quan ho jutja convenient, els facilita la comprensió d'alguns preceptes difícils referint imatges entenedores per al públic femení:

E los bons vestir s'an llurs còssors gloriosos ab gran plaer. Sus axí com quant una noble donzella fa noces, e·l spos li tramet hun bell quot que

18 Aquesta mateixa anècdota la trobem amb lleugeres variacions a S I 103; en aquell exemple la fórmula que reproduïx és «Yo·t bateig en nom de la santa Trinitat, e de la verge Maria, e de sent Miquel e de tota la cort celestial».

val X^m florins, quant aquell qui li aporte aquesta novella, li dirà: «Ara, donzella, veus ací què-us tramet lo vostre spos», e quant ella veurà tan bell quot, ¡ab quiny plaer lo's vestirà!; sus axí serà de la resurrecció dels bons (S I 39).

I, de la mateixa manera, considera necessari traure les dones dels errors teològics en què incorren amb determinades creences desviades, pel que esmena l'ortodòxia de llur fe:

Ara ve ací a foragitar una error, que vosaltres, dones, haveu; que deyu que·l infant, per la dolor de la mare, en l'altra vida passe pena; açò error és, car la creatura no done aquella pena, mas és pena que Déus dóna a les fembres (S II 162).

Mas avisau-vos, vosaltres, dones, no digau una heretgia: que·ls infants petits quan moren axí, que encara en l'altre món passen pena e dolor, per la pena que donen a la mare. Açò és heretgia, que la pena de la mare Déus l'a donada a la mare per lo peccat de Eva, [...] que feu prenent del fruyt del arbre vedat; e per ço Déu ha volgut punir les dones en lo fruyt de son ventre (S I 68-69).

Aquest comportament allunya sant Vicent de l'afany alliçonador d'un mer moralista: el dominic no només insta a la necessitat de conversió dels costums, sinó que ambiciona alhora una millora en el coneixement de la doctrina.

De tot plegat es desprén que, per al predicador dominic, les dones ocupaven un espai important del seu auditori i de la seua predicació. L'afany per visibilitzar-les sistemàticament, per invocar-les, per adaptar-hi exemples i anècdotes perquè puguen veure reflectits els seus vicis i les possibles vies d'esmena, denota una preocupació constant per aquest sector de la societat, que no podem entendre si no és dins d'un pla general de redreçament social que necessàriament havia de comportar la plena implicació de tots dos sexes, cadascun en el rol que li pertocava.

Bibliografia

- ESPONERA CERDÁN, A. (2007), «Reflexiones de San Vicente Ferrer sobre la vida religiosa a las monjas dominicas de Estavayer-Le-Lac (Suiza) en 1404», *Teologia espiritual*, núm. LI, pp. 103-117.
- (2018), «Els àmbits femenins en la vida i sermons de sant Vicent Ferrer», *Afers. Fulls de recerca i pensament*, núm. 90/91, pp. 353-373.
- CÁTEDRA, P. (1994), *Sermón, sociedad y literatura en la Edad Media. San Vicente Ferrer en Castilla (1411-1412)*, Salamanca, Junta de Castilla y León, Consejería de Turismo y Cultura.
- SANCHIS GUARNER, M., *Sermons de Quaresma*, «Clàssics Albatros», València, Albatros Edicions, 2 vols.
- SANCHIS SIVERA, J. / SCHIB G. (1932-1988): *Sant Vicent Ferrer. Sermons*, Barcelona, Barcino, 6 vols.
- MARTÍNEZ ROMERO, T. (1991), «La dona i el matrimoni a través dels *Sermons* de sant Vicent Ferrer», *Miscel·lània Joan Fuster: estudis de llengua i literatura*, vol. III, pp. 125-148.
- (1993), *Sermons*, València, Tres i Quatre.
- (2002), *Aproximació als sermons de sant Vicent Ferrer*, Paiporta, Denes.
- RENEDO, X. (2002), «La vida conjugal segons Francesc Eiximenis», *Mot so razó*, núm. 2, pp. 7-20. 13
- TOLDRA I VILARDELL, A. (2018), «Sant Vicent i la carn. El pecat de la luxúria en els sermons de sant Vicent Ferrer», *Afers. Fulls de recerca i pensament*, núm. 90/91, pp. 375-394.
- VALOR MONCHO, P. (2018), «Sant Vicent i el pecat de la luxúria», *Afers. Fulls de recerca i pensament*, núm. 90/91, pp. 395-424.
- WARNER, M. (1991), *Tú sola entre las mujeres. El mito y el culto de la Virgen María*, Madrid, Taurus.